

A régi új retorika

Az ELTE Tanárképző Főiskolai Karának Magyar Nyelvtudományi Tanszéke három évvel ezelőtt határozta el az éventé jelentkező Kosuth-szónokverseny megrendezését. A szónokok megmérettetését mindig retorikai konferenciával egészítik ki.

A 2001. november 9–10-én lezajlott szónokverseny konferenciaanyagát és a beszédeket *A klasszikus retorikai bizonyítás* című kötet gyűjtötte össze.

A szerzők olyan könyvet nyújtanak át az olvasóknak, amellyel megkönnyíthetik a közéleti, pedagógiai szereplésre való felkészülést, az igényes nyelvhasználat kialakítását abban a világban, ahol az emberek közötti kommunikációt egyre inkább a modern technikai vívmányok (internet, mobiltelefon) veszik át.

A retorikai konferencia résztvevői megfogalmazzák a szónoklattan helyét és szerepét az oktatásban, így a tanulók is jobban megismerik a bizonyítási és érvelési lehetőségek széles körét. *Adamik Tamás, Bencze Lóránt, Balázs Géza,* és *Wacha Imre* sok hasznos ötlettel szolgál a meggyőző szónoklat kialakításához. *L. Aczél Petra* olyan gyakorlatsort állított össze, amellyel felmérhetjük a retorikával kapcsolatos ismereteket, így a kötetet haszonnal forgathatják a pedagógusok és a tanulók. Emellett a könyv tartalmazza *Jókai Anna* író 2001. március 15-ei ünnepi beszédét is.

A szervezők a szónokverseny kötelező témáját egy Vörösmarty-idézettel jelölték ki: „*Mi az, mi embert boldoggá tehetne?/ Kincs? Hír? Gyönyör?*” A kötet tartalmazza valamennyi versenyző beszédét, melyeket a retorikai szakemberek, nyelvészek, pedagógusok elemzései követnek. Természetesen a díjazottak szónoklatai sem maradtak ki *A klasszikus retorikai bizonyítás* című könyvből. Beszédük a mai kor igényeinek és a klasszikus érvelésnek sajátos ötvözete volt.

A szerzők bíznak abban, hogy *A klasszikus retorikai bizonyítás* című kötettel a közügyet és az igényes nyelvhasználatot ápolják. A beszédek a tanári munka kutatási anyagául szolgálhatnak, és valamennyiünket felkészíthetnek a hatékony

érvelés, szónoklás elsajátítására. Őrizzük és óvjuk ezt a szép hagyományt!

A régi új retorika : A klasszikus retorikai bizonyítás.- Budapest : Trezor Kiadó, 2002.

Birinszki Annamária
ELTE TFK

A Magyar Országgyűlés elnökei, 1848–2002

Parlamentari elnökök almanachja

Országunk háza a földkerekség egyik legszebb építménye: külföldi elismertségének fokmérője az a (sztár)fotó, amely a *National Geographic* 1965. júliusi számának borítóján található. A minden magyar ékességének számító épület történelmi eseményeiből, konkrét adottságaiból és az azokkal összeforrt, sűrűn szőtt szimbolikájából három mozzanatot emelek most ki. Először azt a jelenetet, amikor 1956. november 4-e reggelének „ordító csendjében” – aki azt a hajnalt átélte, sohasem felejtí – az inváziós szovjet tankokkal körülvett Parlamentbe lép a muszkavezér, a forradalom lánctalpas eltiprója, és összetalálkozik az épületben maradt egyetlen emberrel, Bibó Istvánnal, aki már akkor a parlamentarizmus és a szabadság szimbolikus figurája volt. Másodszor azt az eseményt, amikor a Szent Korona méltó helyre került a Parlament Kupolacsarnokában 2000. január 1-jén, hiszen a világon egyedi államjogi szimbolikát hordozó, a királyi túlhatalom fékeként évszázadokon át ható Szent Korona itt érintkezik a parlamentben megtestesülő népfelség elvével. Harmadszor pedig, hogy ez az épület ad kezdettől fogva otthont még egy könyvtárnak is, amely a demokrácia egyik ősrégi intézménye, egyszerre konkrét és szimbolikus értelemben. Az 1870-ben alapított, egykor Képviselőházi Könyvtárnak nevezett gyűjtemény elidegeníthetetlen alkotórészként kapcsolódik az anyaintézményhez (l. www.ogyk.hu).

Az Országgyűlési Könyvtár méltó módon vette ki részét az Országház centenáriumi ünnepségsorozatából, amely 2002. október 8-án kezdődött. Az országgyűlés mai színhelyén, az egyko-

Jónás Károly–Villám Judit

**A MAGYAR
ORSZÁGGYÜLÉS
ELNÖKEI
1848–2002**

ri főrendiházban egész napos *tudományos konferenciát* tartottak a magyar országgyűlés történetéről, a parlamentarizmusról és magáról az ország házáról. Kitűnő *kiállítás* nyílt Százéves az Országház címmel Sisa József művészettörténész (MTA Művészettörténeti Intézet), Gerle János, valamint Lukács József építész (utóbbi az Országgyűlés Hivatalának munkatársa) együttműködése nyomán, ahol a Steindl Imre génusza által megálmodott és rigorózus szívóssággal megalkotott-felépített Parlament geneziséét kísérelhetjük nyomon.

Sisa József A Magyar Országgyűlés című, gazdagon illusztrált képes album egyik szerzője is. Ezzel az albummal együtt mutatták be Jónás Károly és Villám Judit kötetét, A Magyar Országgyűlés elnökei, 1848–2002 című, félezer oldalas almanachot. (Mindkét szerző az Országgyűlési Könyvtár munkatársa.) Az ünnepélyes *könyvbemutató* a Parlament Delegációs termében zajlott. A Szász Zoltán által méltatott munka tartalmazza a címben jelzett időszak elnökeinek életrajzát az első népképviselői országgyűlés 1848. július 10-én megválasztott első elnökétől, Pázmándy Dénestől a 2002. május 10-én hivatalba lépő 104. elnökig, Szili Katalinig. A kötetet az Argumentum Kiadó jelentette meg; ez a kiadó jegyezte többek között az Akadémiai

Könyvtár 175. évfordulójára kiadott, Örökségünk, élő múltunk című tanulmánygyűjteményt is. Láng József, az Argumentum Kiadó igazgatója a könyvbemutató szót ejtett a mű keletkezési körülményeiről, a valószínűtlenül gyors tempóról, amit tartani kellett, hogy a kötet a 2002. október 10-ei bemutatóra elkészüljön. Annyira látványosan friss a mű, hogy még 2002. július 15-ei esemény is szerepel benne (jelesül az az adat, hogy Áder János a házbizottság tagja lett). A gyorsaság semmiképpen nem ment a minőség rovására. Igen esztétikus az album és az almanach bordó alapszíne, amely az országgyűlési kiadványok megújult külsejét jellemzi. A kötetet Pintér József tervezte; a névmutató a felelős szerkesztő, Tóth Magdolna alapos és értő munkáját dicséri.

Nézzünk bele a tartalomba. Romsics Ignác Megszakítottóság és folyamatosság a modern magyar történelemben címmel írt előszót, Szabó Dániel és Gyarmati György szintén a törzsszöveget felvezető, A magyar parlament másfél évszázada 1848–1989 című tanulmányban tekinti át a törvényhozás történetét a rendszerváltásig. Ezt követi a két jeles kollégánk által írt biográfia-gyűjtemény. Az Almanach alcímet viselő mű ténylegesen kielégíti az ilyen típusú kiadványokkal szemben támasztott követelményeket, hiszen politikai irányzattól függetlenül minden elnök portréját megrajzolta a szerzőpáros. Így szerepel a kötetben Tasnádi Nagy András, aki a képviselőház elnöke volt 1939-től és ebben a pozícióban maradt a nyilas képviselőházban is egészen 1945. március 29-éig, valamint Rátz Jenő, aki 1944. november 8-ától a nyilas felsőház elnöke volt. Hasonlóképpen helyet kapott a negyvenéves kommunista uralom tizenegy elnöke is, annak ellenére, hogy a proletárdiktatúra nyíltan tagadta a polgári parlament intézményét és ennek megfelelően az Országgyűlés végig a Pártközpont döntéseinek kodifikálására volt kárhóztatva. (Ezt a látszathatalmi szerepet frappáns angol kifejezéssel „stempliző parlamentnek” – *rubber-stamp parliament* – nevezik.)

Tiszta, világos elrendezésben tömör és mégis alapos minibiógrafiákat olvashatunk hat fejezetben, időrendi sorrendben. Az 1848 és 1918 közötti időszak képviselőházi és főrendiházi elnökeit külön alfejezeti bontásban tárgyalják a szerzők, majd a Trianon utáni összezsugorodott ország egykamarássá apadt nemzetgyűlésének el-

nőkeik. Utánuk az 1927 és 1945 közötti országgyűlés házelnőkeit a képviselőház és a felsőház szerinti külön alfejezetekben. A koalíciós időszak – 1944–1949-es időhatárral – a IV. fejezetben található. Itt mutatják be az Ideiglenes Nemzetgyűlés elnökét, Zsedényi Bélát, a Nemzetgyűlés három elnökét (Nagy Ferenc, Varga Béla és Szabó Árpád), és a Magyar Országgyűlés 1947 és 1949 közötti elnökét, a mártír miniszterelnököt, Nagy Imrét. Az V. fejezet a Magyar Népköztársaság (1949–1989) parlamenti elnökeiről szól, majd a VI. fejezetben a rendszerváltás (1990–2002) öt elnökéről (Göncz Árpád, Szabad György, Gál Zoltán, Áder János, Szili Katalin) kapunk ismertetést. Az utolsó fejezet, a Függelék kiegészítő adatokat (pl. bizottsági tisztségeket) tartalmaz, részletes irodalomjegyzék és precíz névmutató zárja a kötetet.

A sok és érdekes portréból csak impressziókat tudunk felvillantani. Számos házelnök többször is betöltötte a posztot: a legtöbbször ifj. Mailáth György főrendiházi elnököt választották újra, összesen hat alkalommal. Az ismétlődések miatt a 104 elnöki kinevezés mögött összesen 69 személy van.

Az utolsó rendi országgyűlés – mint közismert – szenzációs módon megszavazta a népképviseleti országgyűlés alapvető, sarkalatos törvényeit, amelyeket az uralkodó, V. Ferdinánd már a forradalmi periódusban, 1848. április 11-én szentesített. Ezt követően került sor az első új típusú nemzetgyűlésre a régi Vigadóban, 1848. július 5-én. Érdekességként említhető a csaknem száz évvel későbbi „átfedés”, az államhatalmi szervek megkettőződése: amikor 1944/1945 fordulóján a nyilas hatalmi szervek az országgyűlés maradványaival a front elől hátrálva először a nyugati végeken, majd már az országot elhagyva egészen 1945. március 28-áig működtek, miközben Debrecenben – a lengyel, ún. *lublini komité* mintájára, ahogy erre a Szabó- és Gyarmati-féle bevezető tanulmány felhívja a figyelmet –, megkezdődött az államiság új intézményrendszerének felállítása az Ideiglenes Nemzetgyűlés 1944. december 21-ei összehívásával. Ennek elnöke egyhangú szavazással Zsedényi Béla lett, aki az 1945. november 29-én – elnöki mandátuma lejártával –, a háború utáni első választás nyomán megalakuló új nemzetgyűlés tagja lett. Zsedényi – Jónás Károly leírását idézve – a koalíciós időkben is mérsékelt politikus volt, részt vett a

Pfeiffer Zoltán vezette Magyar Függetlenségi Párt megalakításában. De Rákosi terrorját ő sem kerülhette el, koholt vádak alapján 1950-ben életfogytiglani börtönre ítélték, 1955. február 8-án a Gyűjtőfogházban halt meg. A 301-es parcellában földelték el. A Zsedényi elleni ítéletet és a vádat 1963-ban megszüntette a Legfelsőbb Bíróság, de erről a családot csak 1989 júliusában értesítették...

Említsük meg a képviselőház korelnökét, a 101 évet élt Madarász Józsefet, akit a könyvben szereplő miniportréjában Villám Judit a magyar parlamentarizmus története egyedülálló személyiségének nevez. Bátyja Madarász László, aki az 1848-as forradalom egyik vezéralakja volt. Fiatal jurátusként az 1832–36-os országgyűlésen Kossuth Országgyűlési Tudósításának másolói közé tartozott, a szabadságharc bukása után kilencévi várfogságra ítélték. Hatvanhét éven át volt megszakítás nélkül a sárkeresztúri kerület képviselője, függetlenségi programmal. Ellenezte a kiegyezést, 1868 januárjában meglátogatta Kossuth-ot Turinban, hogy hazahívja Magyarországra. Mint korelnök, az országgyűlést hat alkalommal nyitotta meg. 1915-ben halt meg.

Madarászhoz hasonló kaliberű politikus gróf Apponyi Albert, aki hatvanhárom éven át (1870–1933) volt tagja a magyar parlamentnek, ahol mint minden idők egyik legnagyobb magyar szónokát tisztelték. Volt a főrendiház elnöke is, 1901-től pedig a képviselőház elnöke lett két évre. Elnöksége alatt költözött be a képviselőház a Parlamentbe. Elnöke volt a könyvtári bizottságnak is, ahogy ezt a Jónás Károly által írt biográfiában olvashatjuk. A Wekerle-kormányban 1906-tól négy évig vallás- és közoktatásügyi miniszteri tisztelet viselt. 1919 decemberétől a magyar delegációt vezette a párizsi béketárgyalásokon, ahol 1920 elején hatalmas szónoklatban érvelt a történelmi Magyarország fenntartása mellett. 1923-tól 1933-ig, haláláig Magyarország képviselője volt a Népszövetségben. A Magyar–Amerikai Társaság elnöke 1921 és 1933 között. Genfben, a Népszövetség székhelyén halt meg 1933-ban, a Mátyás-templomban temették el.

Ha a kötetre hulló dicséretözhöz ellenpontként némi bírálatot vár el az olvasó, akkor két megjegyzést kockáztatnék meg. Először, hogy a Romsics-féle előszó talán nem szervesül eléggé a kötetbe. Az egyébként olvasmányos, Magyarország története dióhéjban jellegű írás helyett

célszerűbb lett volna a parlamentarizmus és demokrácia *világtörténetének* tömör vázlata, amely természetes előzménye lett volna a magyar parlament történetét megrajzoló másik előszónak, a Szabó-Gyarmati tanulmánynak. Másodszor: bizarrnak hat a Rónai Sándorról írt életrajzban a következő mondat: „Egész életét szerény és kötelességteljesítő helytállás, eszméi iránti hűség jellemezte.” Talán az 56-os forradalmat eltipró Magyar Forradalmi Munkás Paraszt Kormány tagját és a szörnyű megtorlási időszak PB-tagját nem kellene így jellemezni ebben az egyébként tárgyilagos és az értékelést hangsúlyozottan kerülő kötetben. Befejezésül hangot szeretnék adni annak a meggyőződésnek, hogy e hézagpótló munka minden közkönyvtári referenz-állomány és minden házikönyvtári gyűjtemény díszé lesz.

Jónás Károly – Villám Judit: A Magyar Országgyűlés elnökei 1848–2002. – Budapest : Argumentum Kiadó, 2002. 545 p.

Bánhegyi Zsolt

Segédkönyv a nyelvészet tanulmányozásához

A szociolingvisztika mint tudomány fél évszázaddal ezelőtt még nem létezett. Az 1930-as években azonban – más tudományágak (pszichológia, szociológia) megjelenése mellett – az a felismerés alakult ki, hogy a nyelvhasználati szabályokat a társadalmi tényezők is erősen befolyásolják. Ez a szemléletmód készítette elő ennek az új tudományágnak a kialakulását.

A szociolingvisztika kísérli meg a nyelv és az azt használó társadalom közötti kapcsolat feltárását. Az eddigi kutatások főleg külföldi kísérleteken, megfigyeléseken alapultak. A hazai felsőoktatásban az 1984–85-ös tanévben lett a szociolingvisztika önálló tantárgy, korábban csak egy-egy tudomány résztemáinak tárgyalásakor foglalkoztak a nyelv és a használója közötti kapcsolattal. Az említett okok miatt megfelelő szakirodalomhoz nagyon nehezen lehetett hozzájutni. Ez indokolta a *Szociolingvisztikai szöveggyűjtemény* összeállítását.

A szerkesztők a kötet tanulmányait hét nagyobb téma köré csoportosították, valamint név- és tárgymutatóval látták el, amelyek a könnyebb tájékozódást szolgálják. Hazai és külföldi tanulmányok mutatják be a szociolingvisztikát, annak

fontosabb módszertani elveit. Ezeket nem csupán az új tudományág iránt érdeklődő egyetemistáknak vagy főiskolásoknak ajánlom, hanem azoknak a pedagógusoknak is, akik az iskolában egy-egy osztály normatudatát, nyelvi ismereteit szeretnék felmérni. Nyelvészek kutatásairól olvashatunk, akik megfigyelték például Budapest lakóinak, a fiataloknak vagy a katonáknak a nyelvhasználati szokásait. Emellett a *Szociolingvisztikai szöveggyűjtemény* írásaiból ismerhetjük meg azokat az érdekes felméréseket, amelyek bemutatják, a külföldön élő magyar fiatalok jelentős része mennyire kevés beszédhelyzetben használja csak – főleg a magyarul beszélő nagyszülők kedvéért – anyanyelvét. Ugyanakkor olvashatunk olyan szemelvényeket, amelyekből érezhetjük az erdélyi magyaroknak, a moldvai csángóknak a saját nyelvi hagyományaik iránti tiszteletét, a megőrzés szándékát.

Újabb tanulmányfűzér hívja fel a figyelmünket a nyelvi hátrányos helyzetre. Ez a szociolingvisztikai kutatások egyik központi témája. Vizsgálatot végeztek a nyelvjárást beszélők, a magyar kisebbség és a cigány gyermekek körében abból a célból, hogy feltárják a hátrányos helyzet okait, segítsenek a pedagógusoknak a felzárkóztató munkában. A nyelvhasználati módok és a társadalmi helyzetek összefüggéseinek kimutatása érdekében kutattak nyelvészeink, az ezekről szóló legérdekesebb tanulmányokat olvashatjuk a kötetben.

A *Nyelvpolitika* című fejezet tartalmazza a *Nyelvi Jogok Egyetemes Nyilatkozatát*. Érdemes összevetni ezt az írást a *Jogok és jogtalanságok* cíművel, amely a kisebbségek anyanyelvi oktatáshoz való jogát mutatja be nemzetközi és ukrajnai dokumentumok alapján. Az MTA 1996. augusztus 1-jén jelentette be a magyar tudósok világtalálkozóján új programját a magyar nyelv modernizálására és értékeinek megőrzésére. A nyitóülésen ismertetett téziseket is ugyanebben a fejezetben olvashatják a téma iránt érdeklődők.

A szerkesztők olyan tanulmányokat gyűjtöttek össze, amelyek segítik a tanári, tanulói munkát, e tárgy előadóit, szemináriumi vezetőit. A kötet emellett hozzájárul ahhoz is, hogy nyelvi ismereteinket bővíthessük, tisztelve anyanyelvünk értékeit.

Szociolingvisztikai szöveggyűjtemény / Szerk. A. Jászó Anna, Bódi Zoltán. – Budapest, Tinta Könyvkiadó, 2002. – (Segédkönyv a nyelvészet tanulmányozásához XII. / Sorozatszerk. Kiss Gábor)

Birinszki Annamária